

**R. P. Martini De Esparza Artieda, Navarri, Theologi Societ.
Iesv, Cvrsvs Theologicvs**

in decem Libros, & duos Tomos distributus, Ivxta Methodvm, Qva In
Scholis Societatis Iesv communiter traditur annis quaternis

Continens Secvndam Secvndæ, & Tertiam Partem D. Thomæ

Esparza Arteida, Martin de
Lugduni, 1666

XXXVII. Vtrum impotens restituere in proprio genere teneatur supplere ex
bonis alterius generis?

[urn:nbn:de:hbz:466:1-94839](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-94839)

tota quantitas simul, seu simultanea totius quantitatis redditio, non excedet creditor limites iuris sui, nec iure suo cadere, siue adæquatè, siue etiam inadæquatè, si totam simul quantitatem, & non aliter velit. Vult enim, quod debetur, & vti debetur, & licet ipsi velle carere tota quantitate, dum non potest habere nisi partem ob iniquitatem debitoris.

Artic. 2. Vnde fit, vt non possit censerī creditor condonare eam partem, quam non vult acceptare absque reliquo. Quia nemo censetur cedere iuri suo, quoad substantiam rei ex eo præcisè, quod velit indiuisim vti iure suo, etiam quoad modum debitum ipsi simul cum substantia. Quapropter, qui restituit partem debiti parte alia retenta, saltem si hæc sit notabilis comparatione facta cum ea, quæ restituitur, nihil fecisse reputandus est; nisi cum sufficienti speciali fundamento præsumatur in creditore voluntas acceptandi partem, quæ seorsim redditur, tamen reliquum absolutè negetur.

Artic. 3. Verum istiusmodi præsumptio non est facilis, & indiget speciali fundamento. Quia plerumque contingit creditores magnarum quantitatum nolle acceptare partem debiti oblatam cum voluntate nunquam reddendi reliquum, præsertim si hoc sit notabile, respectu partis oblatae. Illud nimirum ipsum, quod si solum deberetur, acceptaretur libenter; recusatur communiter, si sit pars debiti, maximè verò si sit parua pars, vt patet esse, quæ quantitatem rei pecuniariæ sufficientem ad lethale redigit ad in sufficientem. Præsumptiones autem non licet facere absque speciali fundamento, nisi secundum plerumque contingentia. Adde lædentem iniuste, quoad quantitatem sufficientem ad lethale, eo ipso agere hostiliter cum læso, & insuper agere fraudulenter cum eodem, dum vult liberari à magno onere per partem compensationem. Non autem facile præsumitur per se, impetum hostiliter velle nihilominus amicabiliter excipere redeuntem in gratiam fraudulenter, & diminutè, retenta materia offensionis quoad partem notabilem; sibi que potius tentans providere, quam læso. Difficilior namque est reditus in benevolentiam, ac pacem, quam benevolentia, & pacis conseruatio; ideoque non præsumitur prudenter sub eadem conditione. Tenetur autem qui læsit satisfacere iuri patientis, quatenus per se sufficit ad reditum mutua pacis, & benevolentia, vt liquet ex dictis qu. 27.

Art. 4. Concluditur igitur eum, qui iniuste intulit damnum sufficiens ad lethale, non liberari ab obligatione graui reparandi illud per reparationem eius præcisè partis, qua dempta quantitas nocimenti non fuisset ab initio sufficiens ad lethale; sed necesse esse ad eam liberationem, vt repararet totum nocimentum, vel saltem, vt tam exigua sit comparatiuè pars relicta absque reparatione, vt existimari prudenter possit, eo non obstante acceptare absolutè creditorem eam partem, quæ sibi redditur, tamen reliquam partem non propterea condonet, atque hæc prædictò videtur communis hominum existimatio naturalis, quam non ita communiter contingit esse falsam, ac inanem, quoad res vsque adeò palpabiles, & pendentes ex animi dispositione vnicuique notissima per experientiam, quam commune est, vt auctores nonnulli deludantur, ac implicentur consequentiis, & ratiunculis, ac paritatibus apparentibus.

Ad 1. Non ita contingit, nolle vnumquemque retinere reliquas omnes res suas, quando ei aufertur iniuste pars earum aliqua, sicut contingit nolle acceptare partem debiti præsertim exiguam absque reliquo, maximè verò, quando ea pars offertur à debitorē merito exoso, & de nouo prouocante ad iram

modo restitutionis maligno, & per versutiam corrupto. Ergo non tenet paritas. Deinde creditor acquisiuit nouum ius ratione iniuriæ, & hostilitatis exercitæ aduersus ipsum. Vnde ante, & post iniuriam est idem ius, quoad quantitatem rei, sed diuersum, quoad modum illam habendi, & variato iure, variatur eatenus obligatio.

Ad 2. In materia honoris alia longè ratio est, vt colligi potest ex dictis quæst. 29. necnon quæst. 16. de natura, & conditione honoris. Constat enim ex iis locis honori, & famæ renuntiare validè minimè posse, nisi cum lucro spirituali aliundè maiori, vel saltem aequali; idque neque quoad totum, neque quoad partem. Vnde qui grauem honoris iacturam passus est, nullam potest validè refutare partem restitutionis, seu compensationis; tamen si alia quantalibet pars nequaquam restituatur ab obligato ad totalem compensationem. At in re pecuniaria potest creditor nolle acceptare partem debiti seiunctam à parte altera, & licet ipsi carere interim tota quantitate ob contrariam naturam, & conditionem rei pecuniariæ substantis magis liberæ cuiusque facultati quoad iacturam, vel actualement eius defectum licitum, respectu damnificati. Quare concessio antecedente negatur consequentia.

Ad 3. Negatur similiter posse non acceptari à Deo partem officij, quæ persoluitur. Quia recitatio eius partis est bona, & laudabilis; atque fieri non potest, vt non placeat Deo, quod est bonum, & laudabile quatenus bonum, & laudabile est; in Deo autem idem est acceptare bona opera nostra, eademque illi placere. Non ita se res habet in voluntate hominis, quoad pecunias, quarum videlicet pars potest validè, & licitè non acceptari, si offeratur seiuncta ab altera parte æquè sibi debita. Conceditur igitur similiter hic etiam antecedens, & negatur consequentia. His tamen non obstantibus non est vsque adeò reprobanda contraria sententia circa restitutionem debitam præcisè ratione rei inculpabiliter acceptæ. Quia non militat pro hoc euentu confirmatio superioris adiuncta; nec fundamentum principale vsque adeò concludit apertè.

QVÆSTIO XXXVII.

Virum impotens restituere in proprio genere teneatur supplere ex bonis alterius generis?

Videtur teneri. 1. Quia absurdum est eum, qui furatus est obolum obligari ad reparandum damnum illatum; eum autem, qui occidit hominem, ad nihil ea de causa teneri. Ad nihil autem tenetur, si nulla esset obligatio supplendi ex bonis alterius generis. Quia vita hominis est irreparabilis in proprio genere.

2. Qui non potest reparare adæquatè totum damnum illatum in re pecuniaria, non propterea excusatur à restitutione eius partis, quam exhibere potest. Ergo neque is, qui læsit in honore, & salute, & non potest satisfacere in proprio genere, excusabitur à parte restitutionis per pecunias, quatenus eam exhibere poterit.

3. Potest iudex saltem ex æquo, & bono præcipere, vt fiat compensatio per pecunias pro honore, & sanitate, quatenus ipsi visum fuerit, quando non potest fieri reparatio damni in proprio genere. Ergo hoc ipsum committi potuit arbitrio lædentis; etsi quidem potuit, credendum est commissum ita fuisse de facto ex communi, & naturali hominum consensu, ne frequenter

frequenter accideret, vt iniuste laesus omni prorsus compensatione careret, & ne impotentis ad restituendum in proprio genere pergerent, iniuste agere absque freno.

Artic. 1. Respond. Bona eiusdem generis dicuntur, quae habent mensuram aliquam communem, diuersorum vero generum, quae talem mensuram nullam habent, nisi forte pure arbitrariam, & quoad aliquem effectum; non vero quoad aequalitatem Arithmeticam, seu rei ad rem reducuntur immediate, & secundum se. Inquiritur iam an qui infamauit aliquem, aut dehonoraui, nec potest, seu famam, seu honorem in propria specie reparare, teneatur aliquid, & quantum pecuniarum rependere? & similiter, an, & quantum, aut pecuniarum, aut famae, & honoris rependere debeat, qui percussit, aut mutilauit irreparabiliter, aut occidit? eademque est quaestio de reparatione pecuniarum per augmentum honoris, aut sanitatis.

Artic. 2. Dicendum est cum Lessio, & aliis pluribus neque pecunias pro honore; neque easdem, vel honorem pro vita, & sanitate deberi vlla ex parte. Quia vero eadem omnino videtur esse ratio de compensatione pecuniarum per honorem, aut sanitatem, dicitur vniuersaliter impotentem restituere in proprio genere, ad nullam prorsus restitutionem teneri directe, & ante sententiam iudicis. Inquam directe; Quia manifestum est infamantem, & percutientem, ac occidentem teneri ad reparandum totum damnum pecuniarum inde emergens; Nec non totum lucrum cessans, tam respectu infamati, seu percussi, quam respectu quorumlibet aliorum ad quos de iure pertinerent eius pecunia, quatenus pertinerent de iure, & non solum ex liberalitate eius, qui immediate passus est iniuriam. Pro qua re aestimanda est etiam prudenter spes incerta lucri, & periculum damni. Dicitur rursus ante sententiam iudicis, Quia certum similiter est posito arbitrio iudicis, eiusque iussione circa compensationem faciendam pro iniuria per bona diuersi generis, teneri in conscientia condemnatum ad exhibendam quantitatem ab eo determinatam, siquidem praecipit, quod iuxta leges conducit ad bonum commune, & ad emendationem iniuriantis, atque ad lenimentum doloris in patiente.

Art. 3. His igitur praesuppositis probatur de reliquo conclusio a nonnullis. Quia quantulacumque pars honoris, & salutis praeponderat quibusuis diuitiis, ac proinde nulla etiam minima illarum iactura potest per illas vnquam ad aequalitatem compensari, vel etiam ex parte, quia nulla datur pars totius intrinsece repugnantis. Vbi autem aequalitas est impossibilis per se, nullus est locus intentioni iustitiae tendentis per omnes suos actus, vel ad conseruandam, vel ad reparandam aequalitatem adaequate si possit, sin minus saltem inadaequate.

Art. 4. Verum haec ratio si quid probaret, concluderet planè, vel nullam iniuriam vtcumque magnam in re pecuniaria esse lethaliter peccaminosam, vel quamlibet vtcumque leuem contra honorem, & salutem esse sufficientem ad lethale. Quia quod est maius eo, quod sufficit ad lethale, sufficiens planè est ad lethale; in sufficiens vero, quod est minus, quam quod est insufficiens.

Art. 5. Deinde, vt quauis pars minima honoris, & salutis praeponderet absolute quibusuis diuitiis in ordine ad vltimum, aut ad aliquem alium finem; certe non praeponderat in ordine ad permouendum animum, & quoad vim dissolutiuam mutuae benevolentiae, & societatis ciuilibis. Pater enim magnum quoad haec momentum esse positum in pecuniis;

R.P. de Esparza Curs. Theol. Tom. II.

& in plerisque hominibus maiorem doloris, & irae sensum excitari propter magnam illatam iacturam, quam propter leuem infamationem, aut percussione. Neque verò est per accidens quoad humanas commutationes, quod plerumque euenit, estque conforme iudicio, ac appetitioni communi hominum circa res praesertim naturales, nullaue facta suppositione circa singulos accidentali. Cum ergo iustitia cum in finem immediate respiciat, vt liquet ex qu. 27. patet, quod ad hanc virtutem attinet, non praeponderare quamlibet partem honoris, & salutis quibusuis diuitiis; imò posse aliquam istarum quantitatem alicui illarum gradui praeponderare; eaque ratione fieri, vt aliqua iniuria aduersus honorem, & salutem sint leues, ac veniales, aliqua verò aduersus diuitias sint è conuerso graues, ac lethales.

Artic. 6. Apparet praeterea ex his insufficientem similiter esse quandam aliam aliorum probationem ab inconuenienti. Ex eo videlicet, quia si deberetur compensatio per bona alterius generis, fieret, vt passim depauperascerent homines, & quam facillime ex magnis fortunis deciderent in summam miseriam, redderenturque infelices propter culpas admodum leues, quia infamationes, dehonorationes, ac percussiones leues sunt admodum frequentes, atque est difficillimum ab illis omnino abstinere. Est verò sapè impossibilis compensatio illarum adaequata in proprio genere, ac proinde frequenter fieri debet; per pecunias, & cum nulla, aut vix vlla adaequent iacturam vtcumque parua honoris, & salutis, sequeretur inconueniens propositum. Vnde vltius fieret, vt plures sponte, dataque opera excitarent rixas, & prouocarent proximos maxime pecuniosos ad iram hoc animo, vt accepta iniuria parua in honore, vel salute acciperent deinde in compensationem vim magnam pecuniarum.

Artic. 7. apparet inquam probationem istam non esse sufficientem. Quia iam ostensum est summam pecuniarum non vique adeo magnam, & quae non sufficiat ad mutandam notabiliter fortunam hominis posse, quoad finem intentum à iustitia praeponderare paruae iacturae honoris, ac salutis. Idque non leuiter confirmat postrema pars inconuenientis propositi de frequenti ambitione eiusmodi iniuriarum pro habendis in compensationem pecuniis. Nec enim frequenti ambitioni expositum est quod minus aestimatur, comparatione eius, quod aestimatur plus iuxta communem, ac vulgarem hominum apertiationem. Quid quod neutra ex his ratione probatur non posse honore, & salute compensari iniuriam factam in pecuniis? de quo tamen eadem debet esse ratio.

Artic. 8. Legitima igitur probatio conclusionis est. Quia bona diuersorum generum non possunt sibi inuicem substitui in ordine ad placandum animum, & ad sedandam iram prouenientem ex iactura vtriusque eorum. Affectus enim erga vnum genus diuertere potest; minui, aut auferri non potest ex affectu ad aliud genus; ideoque neutrum loco alterius subintrare potest pro temperando, ac reordinando affectu. Nempè quod philosophus dixit 8. eth. 6. *impossibile est plures intentè diligere*; optime D. Thomas q. 7. de malo, quae est de peccato veniali art. 2. ad 12. restringit ad amorem eiusdem rationis. Nec enim si quis habeat multos amicos, propterea minus diligit filios, aut fratres, si verò diffundat amorem in plures, aut filios, aut fratres minus singulos diligit. Eadem ratione singuli amici diliguntur minus ab habente plures amicos. Vnde prouenit, vt dolorem de iactura vnus, aut filij, aut fratris, aut amici, possit abolere alius, aut frater, aut filius, aut amicus; non possit tamen abolere dolorem de iactura filij,

P 2 aut

aut fratris amicus illi substitutus, & sic de cæteris eiusmodi. Similiter ergo dolorem, & iram conceptam ex iactura salutis, abolere non potest honoris substitutio; neque substitutio pecuniarum eam, quæ concepta est ex iactura famæ, & honoris; aut è conuerso: Nec enim minùs hæc inter se differunt, quàm illa alia, siue quoad entitates, & prædicata essentialia, siue quoad utilitatem in ordine ad finem proximum, & immediatum cuiusque illorum. Cum ergo iustitiæ finis, ut dictum est, sit conseruatio societatis ciuilib, & communis pacis, ac tranquillitatis, cum depulsione iræ, & discordiarum; parer nec pecunias honori, neque honorem sanitati, aut è conuerso substitui per iustitiam posse ex natura rei, licet per alias virtutes substitui utrumque possint.

Artic. 9. Confirmatur validè hic discursus ex Philosopho cap. 5. huius quinti post medium. *Etenim neque societas, ait, fuerit sine permutatione; neque permutatio sine æqualitate, neque æqualitas sine communi mensura.* At ea, quæ sunt diuersi generis, modo dicto, communem mensuram nullam habent, ut liquet ex definitione initio præmissa, quæ est communis omnium auctorum; & præterea quia numquam quisquam definiuit quotus honoris gradus, aut quæ pecuniæ quantitas brachium, vel oculum adæquet; eademque est ratio de pecuniis, & honore inter se collatis. Ergo actus iustitiæ obiectum suum, & scopum inuenire inter hæc extrema nullo pacto potest.

Artic. 10. Agnouit Philosophus ibidem, quàm esset difficile inuenire æqualitatem inter res tam diuersas inter se, quàm sunt ea omnia, quæ veniunt in commutationem ex communi hominum consensu, ut animalia, & res inanimatæ; & tamen necesse habuit eam inuenire, ut esset locus aliquis exercitio iustitiæ; atque *re quidem vera*, subiungit, *feri nequit, ut ea, quæ adeo differunt, conueniant communi mensura: attamen indigentia ratione satisfieri potest.* Hoc est absolute, & secundum se non possunt ad æqualitatem redigi, quæ specie, imò, & genere differunt. Comparatiuè tamen, & relatè ad indigentiam hominis possunt redigi ad æqualitatem, & sic terminare actum iustitiæ commutatiuæ. Ergo quæcumque ad eam pertinent necesse est, ut communem eiusmodi mensuram subire possint. At neque vllus honor indigentiam salutis ex, gr. quæ est ex defectu brachij; neque indigentiam viriutis ex his vllæ pecuniæ adæquare possunt; neque vlla salus, aut honor vllus indigentiam pecuniarum. Ergo inter hæc commutatio, & exercitium iustitiæ intercedere nequaquam potest.

Artic. 11. Confirmatur rursus ex communi hominum sensu. Quia qui infamauit, aut vulnerauit, aut furatus est, & postea vult satisfacere obligationi conscientie, conatur famam reparare honorando, mederi vulneri, & tantundem pecuniarum reponere. Quod si id assequi non possit, neque medicinis agit pro honore; neque honorem pro sanitate, neque pecuniis pro alterutra ex illis; sed perindè conuiescit, atque si nihil prorsus agere posset in fauorem eius, qui passus est iniuriam. Ergo hic est communis hominum sensus inditus à natura; hæc in commutationem, & mutuam iustam compensationem venire minimè posse. Igitur impotens restituere in proprio genere, non tenetur ex natura rei supplere ex bonis alterius generis, quod ad obligationem, & virtutem iustitiæ attinet.

Ad 1. Absurdum id videri potest, cui absurdum videri poterit pro obolo deberi compensationem æqualem; pro vita verò hominis similem compen-

sationem non deberi, uti certè non debetur. Hoc est absurdum id; videri potest non cognoscenti naturas rerum. Nam qui illas cognoscit, scit quædam esse penitus incompenfabilia, ut vitam, alia verò incompenfabilia per pecunias, ut honorem, & sanitatem; atque è conuerso. Scienti autem hoc, & aduertenti nulla apparet absurditas in hac doctrina; sicut nec vlla apparet in eo, quod quis vino emere possit frumentum, & vtrovis equum; & quidvis horum, atque similibus absque vlla etiam vllius utilitate destruere pro pecuniis, ac corrumpere possit: non possit tamen honoris, aut membri iacturam pati pro aliquo eiusmodi, nec eam iacturam in pretium deducendo subuenire sibi, & de aliis rebus, quibus indiget providere, cum honor, & membra sint bona tam sua cuiusque, quàm quælibet alia.

Ad 2. Concesso antecedenti negatur suppositum consequentis; nempe erogationem pecuniarum posse esse partem compensationis pro iactura honoris, aut salutis, quia pars dicitur, quod coniunctum cum alia, vel aliis partibus potest complere totum. Ostensum autem est nulla pecuniarum additione compensari posse iacturam honoris ad æqualitatem; nulloque honore iacturam pecuniarum; eandemque esse rationem de salute comparata cum vtrovis ex illis extremo, in ordine ad finem specialem, quem respicit iustitia. Nihil igitur horum est pars compensationis iustæ, ac reparationis pro damno illato quoad aliquid aliud eorundem: sicut quælibet quantitas pecuniæ etiam minima est pars cuiuslibet alterius etiam maximæ ob rationem contrariam, & manifestum est eum, qui debet totum aliquod, debere singulas partes eiusdem totius inuicem separabiles, ac æstimabiles seorsim; idemque dicitur de parte honoris, & de parte sanitatis.

Artic. 1. Ad 3. Conceditur antecedens, & negatur consequentia. Quia iudicis arbitrium non iniuri, est prudens, & uniformè, respectu omnium. Arbitrium autem singulorum erga singulos ciues ultra imprudentiam, quæ plerisque inest, foret admodum difforme, prout quisque affectus esset ergà vnumquodque genus bonorum. Vnde frequenter fieret, ut compensans plurimum aliis, parum admodum ab aliis in compensationem acciperet; & vice versa. Vnde ulterius fieret, ut amore iustitiæ, & æqualitatis aperiretur via maximæ, ac valdè notabili inæqualitati, & iniustitiæ; atque inuersio potius ordinis; quàm ordo congruus in Rempublicam induceretur. Deindè nolunt homines sui honoris, ac salutis æstimationem cuiusvis promiscuè alterius hominis, maxime verò iniuriosi arbitrio committere.

Art. 2. Demum quidquid hoc esset compensationis non pertineret ad virtutem iustitiæ. Quia non pertineret ad æqualitatem, aut totaliter, aut partialiter constituendam, ut dictum est. Neque verò, vel ipse iudex eam intendit, quia non intendit, quod est impossibile; sed inducit nouum ius actiuum in fauorem læsi, & aduersus lædentem, atque is, qui læsit parendo iudici constituit æqualitatem non respectu damni illati, sed respectu eiusdem iuris noui. Imploratur nimirum officium iudicis non ad abolendum sensum doloris, & iræ subortum ex iactura in vno genere per lucrum in alio genere; sed ad eius doloris diuersionem, & aliquale solatium. Bona enim diuersi generis valent inuicem ad diuersionem animi, & ad aliquod eius eo modo lenimentum. Hoc videlicet pacto amici, ut eo exemplo concludatur hac quæstio, ex quo cœperat cum D. Thoma eius resolutio, leniunt iacturam consanguineorum; & peccata venialia,

venialia, licet non sint opposita charitati, minuunt tamen feruorem eius, non remouendo directè animum à charitate, aut ab aliquo eius gradu, sed diuertendo, & sic impediendo eius exercitium, ac intensiorem, vt docet eodem illo in loco D. Thomas.

QVÆSTIO XXXVIII.

Vtrum ex iudicio temerario resultet obligatio restituendi?

Videtur non resultare. 1. Quia intellectus est potentia necessaria, ideoque non potest non iudicare de vno quoque secundum indicia, quæ videt. Quæ autem necessariò accidunt, nulla implicant obligationem auctorem actionis.

2. Videtur nunquam posse suboriri obligationem saltem grauem restituendi ex vilo iudicio purè interno. Quia quælibet iniuria exterior nocet magis, quàm quælibet existimatio purè interna, vtrumque sinistrè iudicantis. Sunt autem iniuriæ aliquæ exteriores, vsque adeò lenes in omni genere, vt nullam inducant obligationem grauem. Ergo nullæ iniuriæ purè internæ valent illam inducere.

3. Restitutio instituitur ad sedandam iram iniuriati, vtque redeat pristina pax, & beneuolentia mutua. Iniuriæ autem internæ, nec excitare iram possunt, nec dissoluere pacem, & beneuolentiam mutuam. Quia dum sunt purè internæ, non possunt innotescere iniuriato. Ergo ratione iniuriæ purè internæ nulla est necessaria, nullaque debetur restitutio.

Art. 1. Resp. Post examen iniuriarum exteriorum, quæ sunt notiores, ac manifestiores, succedunt iure suo iniuriæ purè internæ, quæ sunt occultiores; rediguntur verò ad iudicium temerarium, suscipiorem, & dubitationem temerariam; atque tria sunt circa ipsas communiter recepta apud auctores D. Thoma quaest. 60. artic. 3; & 4. Primum est: iudicium temerarium de peccato graui proximi est peccatum graue iniustitiæ. Quia lædit ipsum grauius in honore debito homini ex sua natura, & non dum amisso per sufficientem manifestationem malitiæ ipsius. Et præterea disponit efficaciter iudicantem, vt agat exterius contempnibiliter cum iudicato. Ac deum si peccatum, de quo temerariè iudicatur, sit offensiuum, respectu indicantis; vt respectu mariti adulterium vxoris, respectu donatarij, & amici mala intentio donantis, & amicabiliter agentis; idem iudicium dissoluit amicitiam, turbat pacem, & gignit odium aduersus iudicatum, idque nulla illi relicta potestate ad auertendum tantum malum. Quis enim occludet aditum temeritati iudicandi, vtrumque benè, ac circumspectè operetur? Aut quomodo auferetur fundamentum iudicandi, iudicandi sine fundamento?

Art. 2. Secundum est: suspicio peccati etiam grauis est peccatum leue ex genere suo. Quia ob debilem, & facilè mobilem adhesionem censetur exiguum proximis malum, non secus, ac iudicium firmum de peccato leui. Quantum enim demitur in hoc iudicio ex parte obiecti, tantumdem demitur in suspitione ex parte cognitionis.

Art. 3. Tertium est: dubia interpretanda sunt in meliorem partem. Quia quilibet in dubio est seruandus in possessione naturaliter sibi conueniente boni nominis, & famæ. Nec solùm turpè est aliquem ab ea possessione deturbare absque ratione cogente; sed etiam indignum eum iudicare, qui in eadem seruaretur posituè.

Art. 4. Iudicium porro temerarium est ex D. Thoma. R. P. de Esparza Curs. Theol. Tom. II.

ma ibidem cum Augustino *desinirina, & firma sententia nitens lenibus iudiciis*: id est, est assensus perfectè deliberatus coniunctus cum voluntate non inquirendi amplius veritatem, & operandi iterum dependenter ab ea cognitione, idque sine fundamento sufficienti ad probabilitatem. Quale fundamentum est, quod plerumque non fallit, & cui absolute ex sua natura difficilius est dissentiri, aut non assentiri, quàm assentiri. Inquam verò non habens fundamentum sufficiens à posteriori ex signis peculiaribus datis à iudicato. Quia iudicium à priori ex difficultate innocentiae, & ex maiori numero malorum hominum, & lethaliter peccantium non est liberum iudicatio, & est coniunctum cum possibilitate, ac spe aliqua victoria: èd commendabilioris, quod maior est difficultas vincenda, & minor numerus vincendum. Nemo autem condemnandus est ex eo, quod non est sibi liberum, nec spoliandus maximo honore, dum est liber ad eius meritum.

Art. 5. Suspicio est iudicium admodum debile accedens maxime ad puram dubitationem, & coniunctum cum voluntate amplius inquirendi, nec procedendi interim ad opus. Denique dubitatio est suspensio iudicij directi in vtramque partem. Interpretatio eius in meliorem partem fit per iudicium reflexum adhærens dignitati hominis secundum se ad integritatem sui honoris, dum non adest ratio cogens in contrarium. Ex his igitur concluditur iudicium temerarium de peccato graui proximi fundare obligationem grauem restituendi; cetera non nisi leuem per se, & ex sua natura. Quia iuxta mensuram iniuriæ resultat obligatio proportionalis restituendi, vt dictum est supra in genere.

Ad 1. Licet intellectus sit potentia ex se necessaria; est tamen ita subordinati voluntati, vt possit flecti in vtramvis partem; certè possit impediri, quominus alterutri assentiat; dum pro neutra apparet ratio euidens, vt certissime non apparet pro iudicio temerario.

Ad 2. Ex fundamento primæ conclusionis, & exemplis ibi propositis cernitur manifestè iudicium internum de peccato graui proximi plus illi nocere, quàm iniuriam exteriorem leuem, atque periculum magnorum malorum est ipsum secundum se magnum malum; sicut spes bonorum, & in quo ipsa continentur tanquam in radice, computatur inter bona minime contemnenda. Apparuit autem eiusmodi esse iudicium temerarium.

Ad 3. Restitutio instituitur non solùm ad sedandam iram actualement, sed etiam ad auferendum fundamentum, & occasionem ipsius, si notesceret parienti malum, quod ei accidit contra ius suum. Quod ius est causa immediata obligationis ad non inferendum damnum, & ad reparandum, postquam illatum fuerit. Ira verò, & perturbatio mensurat iniuriam grauem, & leuem ex suppositione, quod innotescat. Iudicium autem temerarium de peccato graui habet vim excitandi iam dissolutiuam mutue pacis, ac beneuolentiæ ex suppositione, quod innotescat iudicato. Resultat igitur ex eo obligatio restituendi, etiam dum manet purè internum non secus, ac ex iniuriis exterioribus, quæ etiam ipsi sæpè sunt ignotæ parienti.

QVÆSTIO XXXIX.

Vtrum Preceptum restituendi sit negativum obligans semper, & pro semper?

Videtur esse affirmatiuum. 1. Quia non percipit omissionem, sed actionem, quippe restitutio consistit in actione; & peccatum non restituendi